

BOEKBESPREKINGEN

Ellen Thorbecke, Promised Land, met een voorwoord van Dr. W. J. R. Thorbecke. Platen en diagrammen van I. David, 171 blz., met vele foto's, tekeningen, graphieken en illustraties. Harper and Brothers, New York, London, 1947. Prijs \$ 3.50.

Palestina is tegenwoordig het onderwerp van vele beschouwingen in dag- en weekbladen. Helaas wordt daarin vaak slechts de aandacht gevestigd op sensationele daden en misdaden, die in Palestina geschieden, terwijl de opbouw van het land op de achtergrond blijft of zelfs geheel onbesproken wordt gelaten. Daardoor ontstaat vaak een volkomen verkeerd beeld van de werkelijke toestand in het Beloofde Land.

Het boekje van Mevrouw Thorbecke is naar onze mening uitermate geschikt om de werkelijk geïnteresseerde in het zo belangwekkende Palestina-vraagstuk in korte tijd op buitengewoon aantrekkelijke wijze een indruk te geven van het land en zijn bewoners.

Dit in het Engels geschreven boekje van de vrouw van de vroegere Nederlandse gezant in China is fantastisch. De tekst is Engels, de opzet Amerikaans, in de beste Fortune-stijl. Door middel van foto's, door de schrijfster zelf genomen en door vele kleurrijk uitgevoerde tekeningen en diagrammen, wordt getracht een zo duidelijk mogelijk beeld te geven van het oude en het nieuwe Palestina, zoals de schrijfster dit zag. Fotografe, tekenaar en graphicus hebben zó samengewerkt, dat een volkomen harmonisch, zij het voor Europese ogen wat druk resultaat werd verkregen, dat tot lezen en tot kijken dwingt. Het is een pakkend geheel, "eyecatching", zoals men dit in Amerika noemt. Inderdaad, het oog laat het boekje niet meer los, wanneer men het eenmaal in handen heeft.

Want het is meer dan "eyecatching". Het pakt ook het gemoed en dwingt bewondering af voor de wijze van beschrijven, maar nog meer voor hetgeen beschreven wordt. Het is feitelijk een merkwaardig boekje, moeilijk te rangschikken, misschien het beste te beschrijven als een sociologie cordiale, in de stijl van Duhamels „Géographie cordiale de l'Europe."

Mevrouw Thorbecke moet geruime tijd in Palestina geweest zijn. Zij heeft er met het oog van een ervaren reizigster rondgekeken, veel met mensen gesproken en ook veel over land en volk gelezen. Zij is geboeid door het oude Palestina, het land waar Jezus leefde, waar de Bijbel levend wordt; zij vertelt ervan bij fraaie foto's.

Gepakt is zij echter door het nieuwe Palestina en hier heeft zij zich niet vergenoegd met de overigens knappe en beknopte beschrijving. Hier is zij dieper doorgedrongen in de ideeën, die aan het nieuwe Palestina ten grondslag liggen. Zij heeft de krachten, die het moderne Zionisme hebben geschapen en de ideeën, die de pioniers bezielen, gepeild, begrepen en op suggestieve wijze in woord en tekening vastgelegd. Soms is zij daarbij tot de kern doorgedrongen; altijd heeft zij blijk gegeven van een zuiver aanvoelen, van die dingen, die in de opbouw van Palestina werkelijk belangrijk zijn.

In het bijzonder geboeid is Mevrouw Thorbecke door de kolonisatie op collectieve basis in de z.g. kiboetsiem, de landbouwkolonies, waar de jonge pioniers de grond ontginnen en het land tot bloei brengen zonder de drijfveer van winstbejag en privaatzet, maar hoofdzakelijk geïnspireerd door idealisme en gemeenschapsgevoel.

Mevrouw Thorbecke geeft blijk begrip te hebben voor de allesbeheersende

menselijke kant van het Joodse experiment, dat zich thans in Palestina bezig is te voltrekken. Zij schrijft weinig over de vervolgte Jood; zij schrijft gelukkig meer over Joden, die bezig zijn zichzelf te veranderen en een land te scheppen.

Er zijn natuurlijk bezwaren tegen het boekje aan te voeren. Eén van de bezwaren, die ik het sterkst heb gevoeld, is het nauwelijks bespreken van de schaduwzijden, die ook in Palestina naar voren treden. Mevrouw Thorbecke kent ze wel, maar vindt ze zo ondergeschikt aan het goede dat zij ziet, dat zij de lelijke kanten nauwelijks bespreekt. Ook kan een dergelijk boekje niet alle factoren even zorgvuldig afwegen. Misschien is iets te veel aandacht besteed aan de collectieve levensvorm, waardoor de lezer soms de indruk krijgt, dat het collectivisme overheerst.

Maar ondanks deze aanmerkingen is "Promised Land" een fascinerend boekje.
J. VOET.

Joodse communale dorpen in Palestina. Aan het „Handbook of the Jewish Communal Villages in Palestine”, in 1945 geschreven door Edwin Samuel is het volgende ontleend:

Op het einde van 1943 bestonden er 273 Joodse dorpen in Palestina; hiervan waren er 108 ingericht op basis van gemeenschappelijkheid. De bewoners van deze communale dorpen of „kibbutzim” vinden hun bestaan vooral in de gemeenschappelijk bedreven landbouw, maar ook werken velen voor loon buiten hun dorp in landbouw of industrie, deze storten hun loon in het fonds van hun „kibbutz”; in de laatste jaren zijn er ook werkplaatsen en fabriekjes opgericht binnen de dorpen.

Niet alleen de productie, ook de consumptie geschiedt in deze dorpen communaal: men eet gemeenschappelijk in de eetzaal, die meestal het grootste gebouw van de „kibbutz” vormt en die tegelijkertijd dient voor lezingen, vergaderingen en uitvoeringen; ieder — ongeacht zijn positie in het dorp — eet hetzelfde, en allen dragen kleding van dezelfde kwaliteit; men ontvangt geen loon, doch krijgt, naar behoefte, goederen in natura. Elk echtpaar heeft één kamer te zijner beschikking; de kinderen wonen dag en nacht, bijna van hun geboorte af tot hun 16e jaar, in kindertehuizen; slechts 's avonds na het werk, of b.v. op sabbath zijn zij bij hun ouders.

Iedere „Kibbutz” is georganiseerd als een coöperatieve vereniging; het bestuur ervan is in handen van de algemene vergadering van alle dorpsgenoten, die uit hun midden een dagelijks bestuur kiest.

Het aantal bewoners van alle 108 communale dorpen tezamen bedraagt 28.600; de twee grootste dorpen hebben ieder meer dan 1000 inwoners; er zijn echter ook met minder dan 100; er is een sterke band tussen de „kibbutzim” onderling.

De meeste dezer dorpen zijn van recente datum: in 1922 waren er 18 met 1.200 inw.; in 1936 waren er 46 met 11.700 inw.; in 1943 waren er 108 met 28.600 inw.

De eerste communale groepen, die zich vormden, waren niet homogeen; ieder n.l. die zich ervoor aanbood, werd opgenomen; tegenwoordig past men strenge selectie toe, en laat men een candidaat een proeftijd van één jaar doormaken, vóór hem als volwaardig lid te accepteren.

Treedt men uit de gemeenschap, dan heeft men geen recht op enige uitkering; in 1939—'40 bedroeg het aantal uittreedende volwaardige leden in 22 oudere kibbutzim 12.6 ‰, in 17 nieuwere 24.3 ‰.

De problemen waarvoor deze gemeenschappen zich gesteld zien, vooral in hun beginperiode, zijn legio: de leden moeten zich aanpassen aan het andere klimaat, aan nieuwe werk- en leefgewoonten, aan een andere voeding. Het aantal werkdagen, verloren door ziekte, is dan ook groot: gemiddeld 22 per man per jaar.

Bovendien is de landbouw in Palestina een riskant bedrijf, zowel door landbouw-technische moeilijkheden — er zijn bv. grote variaties in de regenval — als ook, doordat de prijzen van de producten afhankelijk zijn van een markt, die aan snelle veranderingen onderhevig is. Gevolg hiervan: in 1937 en 1938 werkten de „kibbutzim” met verlies, mede door de troebelen van die jaren.

Gedurende de tweede wereldoorlog nam echter de welvaart van de „kibbutzim” aanzienlijk toe: Palestina was toen, door de verminderde invoer van levensmiddelen, veel meer op hun producten aangewezen.

De communale productiewijze levert vele mogelijkheden tot rationeler bedrijfsvoering, toch „zijn de opbrengsten van bepaalde moshavei ovdim — dorpen met privaathezigt — soms hoger”.

Het voorlopige succés van deze gemeenschappen is, naast de selectie, allereerst te danken aan het vurig idealisme van hun leden; Joodse nationalistische gevoelens, en een sterk levende socialistische overtuiging deden de vele moeilijkheden te boven komen.

A. KÖBBEN.

African Spir, „*Principes de Justice Sociale*”. Collection Action et Pensée. Edition du Mont-Blanc, Genève (Suisse), Annemasse (Hte Savoie, France), 1945. (162 blz.). Fr. 5.60.

African Spir (1837-1890) was een bescheiden, een wijs en een nobel man, naar weer blijkt uit de momenteel niet meer in de handel verkrijgbare en daarom opnieuw vóór in dit boekje afgedrukte studie „Un précurseur”, welke in 1920 van de hand van zijn dochter Madame Hélène Claparède-Spir verscheen, en ook uit het Voorwoord daarbij van de schrijver Georges Duhamel, die Spir een „homme au grand coeur” noemt.

Spir was ook onbaatzuchtig, ruim denkend en zelfstandig geleerde en een toegewijd filosoof, naar blijkt uit werken als „Denken und Wirklichkeit” (1873), „Moralität und Religion” (1874), „Empirie und Philosophie” (1876), en andere. Zij zijn de vrucht van de wetenschappelijke arbeid, door hem na 1867 buiten zijn door de tsaren despotisch geregeerd vaderland, in Duitse wetenschappelijke centra als Leipzig en Heidelberg en in de democratische republiek Zwitserland verricht. Spir onderging de invloed met name van Kant, Hume, Stuart Mill en Spencer en op zijn beurt beïnvloedde hij niemand minder dan zijn grote landgenoot Leo Tolstoj. Naar reeds uit de ondertitel van zijn bovenvermeld voornaamste werk „Denken und Wirklichkeit” („Versuch einer Erneuerung der Kritischen Philosophie”) blijkt, stelde hij zich tot taak de kritische filosofie te vernieuwen. Aan meer bevoegden laat ik over deze vernieuwingspogingen op hun juiste waarde te schatten. De bewering in het Voorwoord bij de tweede uitgave van zijn „Recht und Unrecht” in 1883, dat Spir in betekenis Schopenhauer, Schelling en Hegel overtreft, is zeker dolzinnig! Zijn eigen leer richt zich tegen het in die tijd in West-Europa heersend positivisme, naturalisme, evolutionisme, fatalisme (?), materialisme en utilitarisme. Zij is een mengsel van metafysisch idealisme en positivisme. De empirische werkelijkheid is volgens Spir slechts schijn en abnormaal, illusie; wezenlijk is slechts 't onvoorwaardelijke en eeuwige in moraal, religie enz. Dit laatste is het steeds na te streven normale; dit moet men altijd trachten te verwezenlijken.

Er is natuurlijk geen enkel bezwaar tegen om, wanneer men over de middelen daartoe beschikt, studies als deze uit de tweede helft van de vorige eeuw nog eens te herdrukken en uit te geven. De welvarende Zwitsers hebben 'nu eenmaal niet die ernstige moeilijkheden met de publicatie van wetenschappelijke geschriften als wij in de oorlog geplunderden en verarmden hebben. De Editions Mont Blanc konden zodoende

deze studie in haar verzameling „Action et Pensée” opnemen en het Institut international de Psychologie verzorgde de keurige Franse uitgave. Iets anders is 't echter met de motivering van de uitgevers voor deze herdruk. De „Principes de Justice Sociale” van Spir worden door hen geëigend geoordeeld om bij te dragen tot 't noodzakelijke en moeizame werk van de „reconstruction mondiale” van deze tijd. De door Spir in zijn voor 't eerst in 1882 uitgegeven „Recht und Unrecht, Eine Erörterung der Prinzipien” verkondigde denkbeelden worden hoogst actueel voor onze dagen van chaos en verscheurdheid en voor onze zo bedreigde samenleving geacht te zijn. Dit nu meen ik te moeten betwijfelen.

Spir wordt hier voorgesteld als een „miskend” filosoof. Er is enige juistheid in deze qualificatie gelegen. In de handboeken wordt veelal Spir niet eens genoemd (Vorländer, Windelband e.a.). Maar er moeten toch ook wel reële gronden zijn dat ondanks de uitgave der volledige werken in 1910, ondanks de pogingen in 1920 van zijn dochter met haar studie „Un précurseur”, de rede van L. Brunschvig in 1930 en nu weer deze Franse uitgave in 1945 Spir's filosofische leren en denkbeelden niet meer de aandacht van het nageslacht trekken. Hoe dit ook zij, de uit die algemeen-filosofische denkbeelden getrokken praktische consequenties ten aanzien van hervormingen op economisch, sociaal, juridisch, politiek gebied acht ik voor de tegenwoordige tijd van slechts geringe waarde. De noden van heden eisen wel wat anders dan Spir in zijn tijd geboden achtte.

Zeker is het niet alleen interessant, maar ook prijzenswaardig, dat Spir in die tijd reeds algemeen kiesrecht — toen nog alleen voor mannen, niet voor vrouwen, waarmee de uitgevers blijkens de noot op pagina 116 een beetje in hun maag zitten, — behoorlijke arbeidswetgeving, redelijker verdeling van bezit, een progressief belastingstelsel, propageerde; dat hij protesteerde tegen mensonwaardige arbeidstoestanden; dat hij waarschuwde tegen overschatting en verabsolutering van de staatsmacht ten koste van het individu; dat hij erkenning van de persoonlijkheid en de menswaarde vooropstelde. Maar enigszins naïef doet nu toch aan, wanneer hij als de remedie voorstelt de opheffing van de privaateigendom van de grond. Begrijpelijk in die tijd — de landnationalisatoren! —, maar thans zal ook een overtuigd voorstander van geleidelijke socialisatie van de grond (allereerst van de verpachte grond) moeten erkennen, dat een socialisatie van de circulatiebank, van de mijnen, om bij ons land te blijven, veel urgenter is en dat overigens het vraagstuk van de van overheidswege geleide plan-economie, welke Spir verwerpt, veel meer op de voorgrond staat. Hetzelfde geldt *mutatis mutandis* voor de door hem voorgestelde opheffing van het privaatefrecht — denk aan M. W. F. Treub in het begin van onze eeuw en de bolsjewiki, die al spoedig genoodzaakt waren op hun volledige afschaffing van het erfrecht in 1917 terug te komen en sparen aan te moedigen om de arbeidsproductiviteit der burgers op te voeren. Begrijpelijk voor die tijd is ook Spir's overschatting van het coöperatiewezen (Owen, van Eeden e.a.) als heilbrengend middel.

Spir's dualistische denkbeelden komen er op de keper beschouwd op neer, dat men eerst een geestelijke en morele revolutie moet bewerkstelligen. Eerst dient men de mentaliteit der mensen te veranderen en een nieuwe geest te verkrijgen, een nieuwe betere geest van individuen en volken. Hier is een kern van waarheid in en de huidige Fransen, voor wie deze uitgave allereerst bestemd schijnt te zijn, kunnen zich deze les wat burgerzin, plichtsbefef, werklust e.d. betreft ten nutte maken. Maar 't is slechts een gedeeltelijke waarheid. Volgens Spir's „soziale Harmonielehre” moet men bij de mens beginnen. „Il n'y a donc de salut possible que dans une *régénération morale* des hommes. Ce n'est que par une telle *régénération* qu'un véritable progrès pourra

être réalisé, non seulement dans le domaine moral, mais aussi dans les domaines juridique et économique" (blz. 160). Dit doet mij te veel denken aan: „Ach waren alle mensen wijs en goed, en deden daarbij wel." 't Is een gemeenplaats, en ten aanzien van de individuen, en ten aanzien van de volken en staten. Wat baat ons nu eigenlijk een verzuchting als op blz. 95 over de staten, die zo slecht zijn, hun plichten onderling in de statengemeenschap niet beseffen, die prestige-politiek voeren, agressief zijn, zich bewapenen enz.! Alles zou zich ten goede keren, als zij maar het verkeerde hiervan inzag!

Wij staan thans voor enorme taken, nationaal en internationaal. Grote veranderingen zijn nodig, op straffe van achteruitgang of zelfs van ondergang. Wij zullen dit echter onverbiddeijk moeten aanpakken en consequent volvoeren met de mensen, zoals zij nu eenmaal zijn. Daarom ken ik aan Spir's economische, politieke en sociale denkbeelden in deze „Principes de Justice Sociale" uit 1882 niet veel praktische waarde toe. Vandaar dat ik er nu niet verder op in ga en volsta met ze in de bovenstaande regels te signaleren.

J. V.

Dr. W. Banning. Het vraagstuk van de Arbeid. Uitgeverij Vrij Nederland, Amsterdam z.j. 119 blz.

Dit geschrift wil een antwoord geven op de vraag: hoe komt in het arbeidsproces en in de arbeidsverhoudingen de mens tot zijn recht? Omtrent het belang van deze vraag zal wel weinig verschil van mening zijn; allerwege wordt in het bedrijfsleven hiernaar gezocht, waarbij de sociale psychologie een belangrijke functie vervult. Dr. Banning gaat een andere weg: de erkenning van de zedelijke en de religieuze waarde van de arbeid wenst hij verzekerd te zien door een organisatie van het bedrijfsleven, die de verwerkelijking waarborgt van twee algemene eisen: bestaanszekerheid voor iedere werker en gelijke sociale kansen voor iedereen.

In het eerste hoofdstuk wordt deze stelling geponeerd: het kapitalistische stelsel dient vervangen te worden door een stelsel van bewuste persoonlijke verantwoordelijkheid, in dienst waarvan nieuwe organen van het bedrijfsleven en de overheid tezamen in het leven worden geroepen. Nadat „de nieuwe experimenten": nationaal-socialisme en communisme, op grond van Christelijke overtuiging zijn afgewezen (hoewel hun „vlammende, verontrustende boodschap" erkend wordt) en de „strekkingen en problemen" nader zijn besproken, geeft de schrijver in de hoofdstukken over „de geestelijke problemen" en de „opbouw van een rechtsorde van de arbeid" zijn antwoord.

De wezenlijke vraag, aldus de schrijver (bladz. 82) is: of, in welke organisatie-vorm ook, de persoonlijke verantwoordelijkheid, d.i. de persoonswaarde van iedere medewerker, tot haar recht kan komen, zowel van de directie, de bedrijfsleiders, de ingenieurs als de arbeiders in engere zin. Dit beginsel aanvaardend, aldus vervolgt de schr., moet de consequentie wel zijn een erkenning van collectieve verantwoordelijkheid; concreet: medezeggenschap. „Het blijft, van dit geestelijk gezichtspunt uit, onrecht wanneer aan de factor Arbeid geen verantwoordelijkheid van rechtswege voor het geheel wordt toegekend". Hier lijkt een gedachten-sprong te zijn gemaakt. Collectieve verantwoordelijkheid is niet alleen iets anders dan persoonlijke verantwoordelijkheid; zij biedt gegeneraliseerd als „de factor arbeid", geen enkele waarborg, dat het persoonlijke element tot zijn recht komt. Medezeggenschap in economisch, dat is: in commercieel opzicht, van de arbeiders is een onmogelijkheid. Niet omdat het arbeiders zijn, maar omdat zeggenschap een persoonlijke functie is, die persoonlijke beslissingen vereist, waarin niet een aantal mensen kunnen mede-zeggen; en omdat dit een gespecialiseerde functie is, die speciale kennis en ervaring eist. Wanneer elders (bid. 90) een verantwoordelijkheid

jegens de arbeiders wordt gewenst gelijk aan die jegens de kapitaal-verschaffers, of (bld. 94) vertegenwoordigers der arbeiders in de Raad van Commissarissen der grote ondernemingen wordt geëist, dan zou dit — gesteld dat dit een verbetering van praktisch nut zou betekenen — wel een heel magere bijdrage zijn tot de verzekering van de persoonlijke waarde en verantwoordelijkheid van de individuele arbeider. Regelmatige besprekingen van de economische vraagstukken, voor welke de leiding gesteld is, met vertegenwoordigers der arbeiders, b.v. in de kern, zonder eigenlijke medezeggenschap, zouden een sterker uitdrukking zijn van de erkenning van de verantwoordelijkheid der arbeiders dan een beperkt recht tot mede-contrôle ergens in de top door een vertegenwoordiger van „de factor arbeid”. Wanneer Dr. Banning bovendien een vertegenwoordiger van de overheid in de Raad van Commissarissen wenst, raakt hij een probleem aan (van de bevoegdheid van de overheid in de onderneming) waarop hij verder niet in gaat; maar waarbij hij wel eens lijnrecht in strijd zou kunnen komen met zijn opmerking (bld 107): „de demonie van de moderne staat is zo gevaarlijk, dat ik in het complex van krachten der toekomst dankbaar elk verzet daartegen, elk anti-etatisme, positief aansla”. Ook elders komt Dr. Banning wel tot uitspraken, die met deze in strijd lijken (b.v. wanneer hij het credietwezen door de overheid wil laten beheersen). De kritiek in verband met zijn eis van medezeggenschap geleverd op de Stichting van de Arbeid en de vertegenwoordigers van het N.V.V. in deze („op deze basis moge ons een rechtsorde van de arbeid bespaard worden”, bld. 93) vindt m.i. meer grond in des schrijvers theoretische beschouwing over medezeggenschap dan in de werkelijkheid.

Een ander bezwaar geldt het gebruik van het woord „kapitalisme”. Het geschrift begint met enige bladzijden opsomming van verschillende ontbindings-verschijnselen in onze maatschappij, waartegenover herinnerd wordt aan gelukkiger verhoudingen uit het voor- of vroeg-kapitalistische tijdperk; dit is alles door het kapitalistische industrialisme verloren gegaan (bld. 15). Ook elders wordt hetgeen (en m.i. niet ten onrechte) als maatschappelijke verwording wordt geconstateerd, toegeschreven aan „het kapitalisme”. Het maatschappelijk proces, dat deze veranderingen te weeg heeft gebracht, is echter te ingewikkeld om voor dit alles het „kapitalisme” verantwoordelijk te stellen. Of rekent de schr. hieronder wellicht ook, wat wellicht de meest invloedrijke factor was en is: de bevolkingsvermeerdering? Over deze spreekt hij niet. Is de ontwikkeling van de rationalistische en materialistische geest — iets anders dan het „kapitalisme” — ook hieronder begrepen? Het woord krijgt nog vager inhoud, wanneer het gebruikt wordt zowel ter aanduiding van de economische verhoudingen van de vorige eeuw, als van de geheel andere van deze tijd. Wanneer de schr. meent, dat „het kapitalistische stelsel” vervangen moet worden door een ander, moet toch opgemerkt worden, dat het hier niet gaat om „stelsels”, die gemaakt zijn en door andere vervangen kunnen worden. Het woord kapitalisme heeft alleen zin, wanneer het met omzichtigheid gebruikt wordt ter aanduiding van het economisch aspect van een bepaald complex maatschappelijke verhoudingen, met de daarbij passende „geest”, een noodzakelijke fase der historische ontwikkeling, die ook weer noodzakelijk verandert en in een andere overgaat.

Deze ontwikkeling wordt beheerst door maatschappelijke omstandigheden en door geestelijke factoren. De schr. brengt de laatste naar voren, maar legt daarbij een wel wat al te direct verband tussen beginselen en maatschappelijke werkelijkheid (zo b.v. wanneer de eis van het evangelie hem de eis van medezeggenschap en van een bepaalde organisatie van de arbeid doet stellen). Een eeuw vroeger leidden dezelfde beginselen niet tot dergelijke desiderata; en ook nu komen ze in de eerste plaats voort uit

bepaalde maatschappelijke factoren. Het verband is, zo direct gesteld, niet duidelijk: zouden de eisen van het Evangelie werkelijk tot een bepaalde vorm van organisatie leiden — of tot dieper reikende verandering, die de geest aangaat?

Wanneer de schr. zijn geschrift eindigt met een pleidooi voor een „Charter van de Arbeid” (en dit doet aanvangen met de woorden: opdat aan het onrecht der kapitalistische uitbuiting, de verscheurdheid van ons Nederlandse volk ten gevolge van klassestrijd en proletarische situatie, een einde kome..... enz.) dan dringt de vraag zich op of hier niet te veel waarde wordt gehecht aan organisatie en aan formele en theoretische verklaringen, en of niet aan de ontwikkeling die zich reeds geruime tijd in de werkelijkheid aan het voltrekken is, te weinig recht wordt gedaan, en of niet de functie en de mentaliteit van de talrijke goede ondernemers volkomen miskend worden. Terwijl ook de bezwaren, die deze ontwikkeling weer meebrengt, niet aangeroerd worden. (Is b.v. de bestaanszekerheid die ook de ongeschoolde arbeider vindt niet een oorzaak van het tekort aan geschoolde arbeiders?) Ondanks de waardevolle opmerkingen, die de schr. maakt, lijkt het toch dat het doel: het tot zijn recht doen komen van de persoonlijkheid van de arbeider, door andere middelen meer bevorderd wordt dan door bepaalde vormen van organisatie en een plechtige verklaring in een charter van de arbeid. Terwijl het enerzijds gaat om het vinden van die vormen van organisatie van de arbeid, die zowel de hoogste productiviteit als de grootst mogelijke bestaanszekerheid kunnen bevorderen, zullen anderzijds de beginselen, waarvan Dr. Banning uitgaat, vooral in de verhoudingen van mens tot mens in de praktijk van het bedrijfsleven tot uiting moeten komen. Niet de politicus, maar de psycholoog, of beter nog: de gewone mens, als ondernemer, bedrijfsleider en arbeider, heeft hier in de eerste plaats een taak te vervullen, in de dagelijkse arbeid en de omgang met zijn mede-mensen.

J. BIERENS DE HAAN.

R. Miry: „Zwarte handel in levensmiddelen”. Uitgeversmaatschappij A. Manteau N.V., Brussel 1946. 123 blz. Prijs ing. f 3,75; geb. f 4,90.

In een reeks boeken over „Vraagstukken van onzen tijd”, die bestemd zijn voor het grote publiek — vandaar ook de in 't Nederlands vertaalde citaten achterin dit werkje — is zeker een studie over de zwarte handel bij uitstek op haar plaats. Uit het alleraardigst historisch overzicht, dat Miry, hoogleraar in Gent, in het tweede hoofdstuk geeft, blijkt, dat weliswaar inderdaad hier „niets nieuws onder de zon” is (Hammoerabi, Egypte, Griekenland, Rome, de Middeleeuwen, de Franse Revolutie, de eerste wereldoorlog 1914—1918, de U.S.S.R.), maar in en na de tweede wereldoorlog is er in de meeste landen wel nauwelijks één maatschappelijk verschijnsel te noemen, waarmee vrijwel iedereen zo dagelijks en zo intens te maken heeft gehad of nog heeft als de zwarte handel (door Miry afgebakend van „sluikhandel” of „smokkelhandel”) met zijn variaties en nevenverschijnselen als „kettinghandel”, „koppelhandel”, „vóórverkoop”, e.d.

Een groot deel van het boekje van Miry is gewijd aan een beschrijving van de zwarte handel in België gedurende de nu afgelopen wereldoorlog. Wij Noord-Nederlanders hebben de zwarte handel in onze bezettingstijd zo meegemaakt en aan de lijve ondervonden, dat wij er niet veel nieuws in vinden: de prijszetting en de rantsoenering van overheidswege, de te kleine rantsoenen en het ernstig calorieëntekort, de algemene deelneming aan de zwarte handel uit zelfverdediging en op straffe van ondergang, de bevoorrading langs illegale weg van de meer gegoeden door de minder bemiddelden, die zich zo een noodzakelijk complement bezorgden, de botsing tussen de mentaliteit

aer administratie en die van het publiek, de C.C.D., het leegpompen van het land door de bezetter, de hongertochten enz. Al dient men te bedenken, dat er verschillen waren als de sterke Belgische industrialisatie, het distributiestelsel en distributie-apparaat daar en hier, het feit, dat België eerder en sneller bevrijd werd, onze laatste vreselijke hongervinter in 't geïsoleerde Westen des lands etc. Maar Miry's beschrijving van de Belgische toestanden is boeiend, levendig en indringend. En een beschrijving door een goed vaderlander met scherpe en gerechtvaardigde critiek, meer dan eens, op de als „crimineel" gequalificeerde politiek van het Commissariaat voor Prijzen en Lonen (blz. 53, 94, 100), dat tegen elke redelijke verhoging van lonen gekant bleef.

Zeker, wij kennen allen de zwarte handel uit eigen, vaak bittere ervaring. Maar hier vinden wij nu dit verschijnsel, dat vele kanten heeft, in samenhang wetenschappelijk uiteengezet en verklaard. Miry is econoom en daardoor beziet hij vooral de economische en — als modern econoom (de Oostenrijkse school, blz. 87 e.v.) — ook de sociale en de psychologische zijde ervan. Minder — hoewel ook wel wat — de ingewikkelde morele zijde, waarbij men graag wat meer over het, overigens ook niet zo eenvoudig, verschil in en na de oorlog vernomen had, en nauwelijks of niet de juridische kant (vragen als welk soort straf, zware of lichte straffen, strafbedreiging tegen en daadwerkelijke bestraffing van ook of juist de koper, welke rechter enz.) Dit laatste is misschien begrijpelijk, doordat, als er één conclusie uit Miry's verhandeling over de zwarte handel te trekken is, 't deze is, dat wanneer de abnormale voorwaarden, waaronder wij leefden en gedeeltelijk nog leven, zich voordoen, zwarte handel onvermijdelijk — de Engelsen merken 't nu pas — en ondanks ongeoorlooftheid, onmaatschappelijkheid en strafbaarheid, onuitroeibaar is. Dit neemt niet weg, dat er zeer wel lessen uit Miry's betoog te trekken zouden zijn, zowel voor de overheid bij haar voedselpolitiek en distributiewetgeving, als ook voor ons als burgers-consumenten bij de bepaling van onze gedragslijn in concreto. Ik denk, om eens één ding te noemen, aan de voorwaarde, welke Miry meer dan eens voor 't slagen van een goede rantsoeneringswetgeving noemt, n.l. dat de verbruiker de overtuiging moet hebben, dat er waarlijk niets meer te distribueren valt dan hetgeen men hem van overheidswege toekent. De moeilijkheden zullen door de overheid openhartig uiteengezet moeten worden, het publiek moet door pers, radio, film etc. begrip bijgebracht worden — ik denk aan onze noodzakelijke export, de deviezenpositie, het gebrek aan werkkrachten, de transportmoeilijkheden, etc. —, waarbij een groot voordeel boven de achter ons liggende oorlogsomstandigheden de nu weer vrije, hoewel nog in omvang beperkte pers en vrije meningsuiting in het algemeen, de parlementaire controle met interpellatie en vragen, enz. zijn. Lessen, die te meer belangrijk en behartigenswaardig zijn, wanneer wij blijven leven in een stelsel van geleide productie en ook consumptie. Blijkens het motto wil Miry echter niets gebieden, ook niets voorstellen, doch alleen maar het verschijnsel van de zwarte handel in zijn oorsprong, met zijn kenmerken en gevolgen, zonder iets te verontschuldigen zo objectief-wetenschappelijk mogelijk uiteenzetten, ontleden en verklaren.

Dit laatste doet hij in kort bestek helder op instructieve wijze, zo dat ieder ontwikkelde lezer 't begrijpen kan. Het is ondoenlijk hier alle facetten, welke Miry scherpzinnig belicht, te behandelen. Ik noem slechts de macht der gewoonte, de stimulering van het egoïsme en individualisme door de ravitailleringszorgen, de inferioriteit van de koper tegenover de verkoper bij voedselnood (met de wet van King), de twee markten (jammer, dat de huidige toestand in de U.S.S.R. met haar officiële zwarte markt nog niet besproken werd), het losraken van de prijsniveaus van de productiekosten, de grenzen van de subjectiviteit enz. Men leze het boeiend boekje zelf hierover.

Otto Schlaginhaufen: Helicotrichie in einem schweizerischen Stammbaum. Archiv der Julius Klaus-Stiftung für Vererbungsforchung, Sozialanthropologie und Rassenhygiene. Ergänzungsband zu Band XX, 1945, Zürich.

Voor de bevolking van het centraal gebied van Europa is, gelijk bekend, sluiik haar, met geringe neiging tot lichtgolvend haar, kenmerkend. Kroeshaar (helicotrichie) komt in dit gebied slechts zelden voor.

In het jaar 1922 heeft Prof. Schlaginhaufen in Zürich een 14-jarige knaap onderzocht, die op het gehele hoofd enggolvend kroesvormig haar had, waartussen echter enkele haren met geringere kromming werden opgemerkt. Hij heeft dit individu in de loop der jaren verder vervolgd en thans tevens nagegaan, of in de familie van deze jongen en in oudere generaties deze opvallende haarvorm eveneens voorkwam. Het bleek hem, dat het haar bij deze persoon in de loop van 22 jaar enigszins van type veranderd is, n.l. was het thans niet meer zo kroes en er waren meer gegolfde haren. Verder is gebleken, dat in zijn familie van moederszijde meer personen met kroeshaar voorkwamen, zowel van het mannelijk als van het vrouwelijk geslacht. Schr. geeft van deze lieden goede afbeeldingen. Uit zijn onderzoek meent schr. te mogen afleiden, dat in de overerving kroeshaar dominant is over sluiik haar. Tot dezelfde conclusie waren indertijd G. en Ch. Davenport, Eugen Fischer, Landauer en Van Bemmelen gekomen. Verder is gebleken, dat de, door helicotrichie gekenmerkte personen deze haarvorm eerst enige tijd na de geboorte verkregen, dat zij die een aantal jaren behielden, maar dat op oudere leeftijd de kroesvorm min of meer afneemt. Schr. heeft zich afgevraagd, hoe deze, zo ongewone haarvorm dezer lieden verklaard kan worden. Twee verklaringen zouden in aanmerking kunnen komen: 1e. dat bij de voorouders dezer familie een vertegenwoordiger van een helicotrisch ras is ingedrongen en 2e. dat deze haarvorm spontaan is ontstaan (mutatie). Voor eerstgenoemde verklaring zouden enkele eigenschappen van het onderzochte individu kunnen pleiten, n.l. zijn betrekkelijk lage index cephalicus (76,0), zijn hoge index mandibulo-zygomatiscus (onderkaak-jukboog-index), bovendien het naar voren treden der mondpartij en de licht geëverteerde onderlip. Laatstgenoemde eigenschappen zijn vooral aethiopiede kenmerken. Dat de, in deze stamboom waargenomen helicotrichie een zelfstandig ontstane mutatie zou zijn, acht schr. weinig aannemelijk, daar de, thans levende helicotriche rassen in warme landen leven. Schr. sluit zich ten opzichte hiervan aan bij Reche, die van oordeel was, „dass das Kraushaar ein Züchtungsergebnis sonnenreicher Klimata ist.”

Daarom neigt schr. meer tot eerstgenoemde verklaring, namelijk dat in vroeger tijd de eigenschap van kroesharigheid door vertegenwoordigers van een helicotrich ras in deze familie ingang heeft gevonden. J. P. K. de Z.

Gerrit Knop, Schylgeralân. Een beschrijving van land en volk van het eiland Ter-Schelling. (Nederlands Volksleven, onder redactie van Dr P. J. Meertens en Dr Win. Roukens, deel I) 346 blz., 35 fig. en 115 afb. Burgersdijk en Niermans, Leiden, 1946. Prijz geb. f 15.—.

Dit boek is het eerst verschenen werk in de reeks Nederlands Volksleven, dat zich als doel heeft gesteld in een aantal monographieën een overzicht te geven van het volksleven in de uitgebreidste zin des woords. De lezer, niet-Terschellinger, kan bij het dichtslaan van het uitmuntend verzorgde en keurig uitgevoerde werk, een gevoel van teleurstelling niet onderdrukken.

In hoeverre dit veroorzaakt wordt door het feit, dat er al bitter weinig van een eigen Terschellings volksleven schijnt te zijn overgebleven, dan wel door de voorkeur

van de schrijver om alle onderwerpen zelf te behandelen, kan in het midden worden gelaten: er zijn andere oorzaken.

De schrijver heeft zeker getracht zich in te leven in de bestaande literatuur — de aan het werk toegevoegde literatuurlijst is op zichzelf reeds een bijdrage voor hem of haar, die zich wil verdiepen in een meer gespecialiseerd onderwerp betreffende het eiland —, maar de taak van de schrijver werd daardoor al te groot.

Knop geeft nogal eens algemene uitweidingen, die ver buiten het eigenlijke onderwerp voeren, b.v. over de duinvorming en de organisatie van het loodswezen. Hierdoor wordt de leesbaarheid van het boek bepaald geschaad.

Beschouwen we het voorwoord, waarin Knop de opzet van het boek tracht te rechtvaardigen, dan geeft dit ons ook de sleutel voor de gewekte teleurstelling. Knop wil immers „een gedenkteken” scheppen „voor zijn geboorteland”. Hij schrijft het boek na zijn terugkeer op het eiland, waar veel ten kwade — echter toch ook ten goede? — is veranderd en gaat uit van de herinnering aan de jaren van zijn jeugd, op Terschelling doorgebracht. Geboren in Westerschelling heeft hij de haven, het reddings- en loodswezen uit zijn jeugd sterk in zijn herinnering. Het zijn deze hoofdstukken, die getuigen van zijn grote liefde voor het eiland en die door hun frisheid tot de beste stukken van het werk gerekend mogen worden. De weergave van de vroegere eilandgemeenschap is echter niet volledig: zo vindt de met de samenleving op het eiland onverbrekkelijk verbonden groep der boeren in het werk maar een zeer summiere behandeling. Tot schade van de opzet van het boek, want men vraagt zich af, of bij deze bewoners van Oosterend, Formerum, Midsland e.a. buurten thans niet meer te vinden zou zijn van de oude volksgebruiken dan juist in Westerschelling met zijn zeevarende bevolking.

Door het wel zeer persoonlijke, romantische karakter, gebaseerd op de toestand in 's schrijvers jeugd, kan het boek ons niet het tegenwoordige Terschelling voor ogen brengen. Zelfs een historische sociografie kan men het boek niet noemen, want het economisch leven wordt niet behandeld. En van het heden mist men een bespreking van de recreatieve functie van strand en duinen. Het is jammer, dat de schrijver dit nieuwe niet blijkt te willen aanvaarden als iets, dat komen moest en dat, behalve voor de bezoekers, ook voor de Terschellingers zelf zijn goede kanten heeft. Alleen op de slechte zijde wordt gewezen: de wateronttrekking en floraverarming der duinen.

Wellicht had het boek aan waarde kunnen winnen, wanneer het manuscript tevoren aan enkele welmenende deskundigen ter hand was gesteld. De opzet zou dan beter hebben kunnen slagen. Ook had een trefwoordenregister de bruikbaarheid van het boek als naslagwerk ten zeerste kunnen verhogen.

Tenslotte echter: al moge op het boek als monument voor het eiland wel het een en ander zijn aan te merken, als gedenkteken voor de werkkraft en de liefde van de schrijver voor het eiland is het van de grootste betekenis.

P. F. VAN DEN BERG-BROUWER.